

Nils Funcke: 17 steg för medieetisk prövning

Hur görs en medieetisk granskning? Var ska gränserna dras för en utgivares ansvar? Vad utgör ett allmänintresse? Nils Funcke redogör för och diskuterar det självreglerande medieetiska systemet med Allmänhetens Medicombudsman (MO). Han ledde arbetet med att utforma och genomföra det nuvarande medieetiska systemet och är i dag ledamot i Mediernas Etiknämnd (MEN).

Mediernas etiska självprövning

Mediernas självprövning har en lång historik. Även om den mer formella prövningen under perioder har legat nere eller enbart haft en blygsam omfattning finns en röd tråd tillbaka till 1800-talets sista år.

Till en början omfattades endast tryckta medier med en ansvarig utgivare. Tillämpningsområdet har successivt vidgats till att omfatta den periodiska pressens webbpubliceringar och sedan januari 2020 prövas även SVT:s, SR:s, UR:s och TV4:s tablålagda sändningar. Även enskilda webbtidningar som inte tillhör en branschorganisation kan ansluta sig till det pressetiska systemet under förutsättning att det finns en behörig ansvarig utgivare.

Allmänhetens Pressombudsman (PO) bytte i januari 2020 namn till Allmänhetens Medicombudsman (MO). Samtidigt blev Pressens Opinionsnämnd (PON) Mediernas Etiknämnd (MEN).

Läs mer om [omorganisationen](#) och självregleringens [historia](#).

Medieetikens portalparagraf

[Publicitetsreglerna](#) inleds sedan revideringen under 1980-talet med en portalparagraf. Där anges mediernas roll i samhället och poängteras att press, radio och tv ska ha största möjliga frihet inom tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen att publicera det som är av vikt för medborgarna.

Centralt i den övergripande bestämmelsen är att etiken inte i första hand tar sig uttryck i en formell regeltillämpning utan i en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften. Portalparagrafen poängterar att de etiska regler branschen enats om ska ses som ett stöd inte formella regler för publicister.

Etikprövning är till skillnad från lagar och domstolspraxis mer en fråga om känsla, takt och ton samt respekt för enskildas integritet än ren lagprövning och regeltillämpning.

Varje publicering har sin egen komplexitet och måste bedömas på sina egna meriter. Avsaknaden av praxissamlingar innebär däremot inte att det inte går att skönja en röd tråd i hur MO och ytterst MEN, som fastställer vad som ska anses vara god respektive etiskt oförsvarlig publicitet. Gränsen mellan det publicistiskt acceptabla och det oacceptabla speglar den allmänna hållningen i samhället för stunden och förändras därmed över tid.

De etiska reglerna som utgivare har att förhålla sig till täcker i princip alla frågeställningar som kan aktualiseras när det gäller att skydda enskilda från oförsvarliga publicitetsskador. Publicitetsreglerna omfattar totalt 17 punkter; en översikt finns i BILAGA 1.

Publicisten Hans Schöier lyckades i en fråga och en uppmaning sammanfatta kärnan i publicistiken. *Är det sant?* och *Kom ihåg att du hanterar människor!* Utgångspunkten enligt Schöier är att en uppgift som är sann och relevant för omvärlden skall publiceras, men står en människa i vägen påverkar det publiceringens utformning.

Medieetisk prövning – tillämpningsområdet

En prövning i sak föregås alltid av ett avgörande om publiceringen formellt kan tas upp till prövning inom det medieetiska systemet. För att kunna prövas ska en publicering uppfylla ett antal kriterier:

- A. Tillämpningsområdet. Omfattas massmediet av det självreglerande systemet?
 - B. Anmälaren. Har anmälaren en sådan ställning som innebär att publiceringen kan prövas?
 - C. Tidpunkten. Har publiceringen preskriberats?
- Punkterna utvecklas i BILAGA 2.

Medieetisk prövning – steg för steg

Det finns ett antal frågeställningar som aktualiseras vid en medieetisk prövning. Därmed inte sagt att alla prövningar måste omfatta samtliga punkter och heller inte nödvändigtvis i den ordning de anges nedan.

1. Utpekande. Är personen namngiven eller lämnas uppgifter som gör en identifiering möjlig?
2. Förkunskap. Vilken kunskap i sak kan man anta att de som kan identifiera personen hade före publiceringen?
3. Kartläggning. Vilka åtgärder har utgivaren vidtagit före publiceringen för att kartlägga hur spridd är kunskapen om den berörda personens identitet och sakfrågan hos de egna läsarna/tittarna?
4. Nya uppgifter. Får de som vet vem personen är och känner till händelsen del av för dem tidigare okända uppgifter genom publiceringen?
5. Belägg. Vilka belägg redovisas för läsaren/tittaren för sakuppgifterna?
6. Ordsklyveri. Hur ska enstaka ord och formuleringars valör och betydelse bedömas?
7. Tidsaspekten. Hur lång tid har gått mellan den aktuella händelsen och publiceringen?
8. Publiceringsformen. Ska det ställas lägre etiska krav på opinionstexter än på nyhetsartiklar och faktaredovisande artiklar?
9. Publicitetsskada. Utgör publiceringen ett intrång i den enskildes integritet eller ett avsteg från någon av de övriga [publicitetsreglerna](#) som skadar en enskild?
10. Närstående. Utsätts någon utöver den utpekade för en publicitetsskada?
11. Missaktning. Vilken betydelse har det för den drabbade att vara respekterad i de kretsar/grupper som kan identifiera vederbörande?
12. Allmänintresse. Finns det ett entydigt/starkt allmänintresse/samhällsintresse att uppgifterna publiceras?
13. Hederskodex. Kan offentliggörande av en anmälan som ännu inte prövats förorsaka en publicitetsskada?
14. Bemötande. Har den utpekade getts möjlighet till ett samtidigt bemötande eller erbjudits genmäle i efterhand?
15. Rättelse. Har felaktigheter rättats i efterföljande publiceringar?
16. Försvarlighet. Huruvida publiceringen ska anses försvarlig eller medieetiskt klandervärd avgörs genom en samlad bedömning av punkterna ovan.
17. Allvarlighetsgrad. Hur allvarligt har publiceringen skadat den enskilde?

1. Utpekande

Om endast de personer som redan före publiceringen känner till vem publiceringen gäller och kan antas ha kännedom om uppgifterna som lämnas frias i regel publiceringen. Den enskilde kan i sådana fall inte anses ha åsamkats en skada genom publiceringen.

Att lämna uppgifter om en ”känd skådespelare” eller ”doktorand vid ett universitet” eller ”präst i Svenska kyrkan” utan några andra identifierande uppgifter utgör som regel inget utpekande. Kretsen är tillräckligt stor för att omöjliggöra en identifiering för andra än de direkt berörda och redan insatta.

Ingen regel utan undantag. Om publiceringen handlar om en mindre ort med få verksamma inom en specificerad yrkesgrupp kan en publicering i lokala medier leda till att kännedomen om identiteten sprids till en vidare krets. Även i de fall en publicering kan anses riva upp sår som läkt efter många år kan publiceringen förtjäna klander även om kretsen av insatta inte vidgas.

Om en person namnges eller det lämnas sådana uppgifter att kretsen som kan identifiera personen vidgas utöver de redan insatta bör publiceringen prövas.

Tidningen Yoga World publicerade 2018 en berättelse om en kvinna som påstod sig ha blivit utsatt för sexuella trakasserier av sin chef, en högt uppsatt polischef. Polischefen namngavs inte i tidningen. PO fann vid sin prövning att det i artikeln lämnades tillräckliga uppgifter för att en större krets skulle förstå vem kvinnan anklagade, bland annat genom uppgifter om vissa datum och att polischefen hade blivit sjukskriven. Enligt PO innebar publiceringen att personer med insikt i polisens organisation kunde förstå vem chefen var. Han hade därmed utsatts för en oförsvarlig publicitetsskada.
[Exp. nr 7/2020](#)

Den som publicerar uppgifter om att en känd skådespelare som begått brottsliga handlingar är aktuell i en pjäs på Dramaten får anses ha vidgat kretsen med kännedom om skådespelarens identitet utöver de direkt berörda och anställda på teatern till teaterns besökare och allmänt teaterintresserade. Tänk exempel

2. Förkunskap

En utgivare bör alltid ställa sig frågan vilken kännedom läsaren/tittaren/lyssnaren har om vem personen kan vara och vilka uppgifter som generellt sett är kända bland dem som tar del av mediet.

Det har aldrig varit fråga om att i detalj känna till vad som är känt eller hur spridda kunskaperna är utan en mer allmän och övergripande bedömning av kunskapsläget. Frågan om förkunskap måste prövas från fall till och något facit eller någon regelrätt praxis finns inte.

Se vidare punkt 3.

3. Kraven på kartläggning

Ingen publicering sker i ett vakuum. Även innan massmedierna fick sitt genombrott har det funnits kunskap och florerat rykten ”på byn” om en person eller en händelse. Många gånger har det rört sig om en salig blandning av sant och falskt som gått från mun till mun.

Det är rimligt att kräva att en utgivare inför en känslig publicering försöker skaffa sig en uppfattning om "kunskapsläget" hos läsarna och lyssnarna.

Men hur omfattande undersökningar om andra publiceringar bör en utgivare vidta? Hur ska dessa viktas och påverka den egna publiceringen? PO/MO har mer allmänt hänvisat till mediebild, se t.ex. PO/PON:s klander av Svenska Dagbladet för publiceringen av en debattartikel om domen mot den så kallade kulturprofilen 2019. [Exp. nr. 72/2019](#)

En utgivare får självfallet förutsättas ha kontroll över och väga in sina egna och sina företrädares publiceringar.

Tidningen Norra Skåne publicerade en intervju med talespersonen för ett medborgargarde. Han hade utlovats anonymitet. Efter några dagar "avslöjade" tidningen namnet på personen och publicerade också en bild på honom. Högsta domstolen fällde tidningens utgivare för brott mot tystnadsplikten. En medieetisk prövning hade sannolikt slutat med klander. Ej prövat av MO/MEN.

Ska hänsyn även tas till publiceringar som mildrar eller nyanserar bilden som den anmälda publiceringen ger? Det skulle till exempel kunna vara fallet att en person inte får bemöta anklagelser i den publicering som prövas men får föra fram sina argument i andra medier?

Utgivaren för Nyheter idag bedömde att det var osannolikt att han skulle få en kommentar från en namngiven person som på en bild ses göra Hitler-hälsningen. Utgivaren valde att avvakta med publiceringen tills andra medier hade kunnat konfrontera personen med uppgifterna. Kan utgivaren därmed anses ha gett personen tillfälle att ge sin bild av fotografiet även om det skett indirekt? Är rätten till genmäle tillgodosedd även om genmälet inte skett i samma massmedium som publiceringen? Fallet har inte prövats inom det medieetiska systemet.

Frågan om hur omfattande undersökningsplikten ska vara och därmed hur långt utgivarens ansvar ska sträckas är komplicerad och omstridd.

Centralt för tryck- och yttrandefrihetsregleringen är ensamansvaret. Endast en person kan hållas ansvarig för ett yttrandefrihetsbrott. Överst i ansvarskedjan för såväl periodiska skrifter som etermedierna står utgivaren, ofta men inte nödvändigtvis chefredaktören. Det framgår av [yttrandefrihetsgrundlagen](#) (YGL) 6:1. I YGL 4:3 betonas ansvaret:

Utgivaren ska ha befogenhet att utöva tillsyn över framställningens offentliggörande och att bestämma över dess innehåll så att ingenting får föras in i den mot hans eller hennes vilja.

Motsvarande bestämmelser finns i [tryckfrihetsförordningen](#) (TF) 8:1 och 5:4.

Det finns skillnader mellan det frivilliga självprövande systemet och grundlagsregleringen, men systemen är i huvudsak lika i fråga om vem som är ytterst ansvarig och vilka publiceringar som kan prövas.

Som framgår ovan av punkt A kan yttranden och uppgifter som en utgivare godkänt prövas av MO/MEN. Inom det medieetiska systemet betonas att publiceringen ska ha "gjorts" av medieföretaget. Det kan rimligen inte tolkas som något annat än att det medieetiska ansvaret

begränsas till den egna publiceringen. Så har också MO beskrivit tillämpningsområdet på sin webbplats:

”Medieombudsmannen kan bara pröva material som utgivaren har kontroll över.” se MO:s webbplats, [vad kan MO pröva?](#)

Det är ingen tillfällighet att reglerna om det medieetiska ansvaret i stort överensstämmer med ansvarsreglerna i yttrandefrihetsgrundlagen och tryckfrihetsförordningen.

Ansvarsregleringen är av stor principiell betydelse. Att var och en ska ansvara för sina handlingar och beslut är en grundläggande rättsprincip. Men vilken hänsyn och därmed vilket etiskt ansvar ska en utgivare ta respektive ha för andras publiceringar?

MO:s prövning och MEN:s beslut i ärendet om en försvunnen man i Sundsvall har aktualiserat frågan. Se [exp. nr. 72/2020](#) samt BILAGA 3.

Att frågan inte är okomplicerad framgår av ett beslut i PON i juni 2018, där sju av nämndens ledamöter anmälde en avvikande uppfattning.

Prövningen gällde en publicering i DN i december 2017. Tidningen publicerade intervjuer med ett antal kvinnor som berättade att de hade blivit utsatta för sexuella övergrepp och trakasserier av en ”mediechef”. Mediechefen nekade till anklagelserna och framhöll att en förundersökning mot honom hade lagts ned och att en annan tidning publicerat hans namn vilket innebar att DN i praktiken pekat ut honom. Det hade skadat honom och hans närstående. DN tillbakavisade anklagelserna och menade att tidningen hade anonymiserat mediechefen tillräckligt. Namngivningen i andra medier hade DN inget ansvar för. PO tog inte upp förhållandet att mediechefen hade namngivits i en annan tidning men ansåg att uppgifterna i DN var tillräckliga för att många inom medievärlden skulle förstå vem det gällde, liksom även familj, vänner och bekanta till mediechefen. De fick genom publiceringen del av detaljerade uppgifter från kvinnorna om hur övergreppen hade gått till och därmed hade mannen utsatts för en publicitetsskada. Nämndens majoritet delade PO:s uppfattning men hela sju ledamöter var skiljaktiga. De ansåg inte att DN hade pekat ut mannen och att ”andra tidningar publicerat namn och bild kan inte läggas DN till last”. Även om en begränsad krets hade förstått enbart utifrån DN:s publicering vem mannen var hade han fått bemöta uppgifterna och inte lidit någon publicitetsskada enligt de sju som särskrev sig. [Exp. nr. 134/2018](#)

4. Nya uppgifter

Även om kretsen som kan identifiera vem det gäller inte vidgas genom publiceringen kan nya uppgifter leda till en publicitetsskada. Det kan t.ex. gälla uppgifter som hämtas ur en dom eller annan allmän handling.

Svenska Dagbladet publicerade i januari 2019 en omfattande artikel om den s.k. kulturprofilen. PO fann vid sin granskning att artikeln innehöll mycket detaljerade uppgifter ur en dom. Uppgifterna riskerade att riva upp såren hos ett brottsoffer samt åsamka henne en allvarlig publicitetsskada inför den krets som vet vem hon är. PON instämde i att vissa detaljer i domar kan vara så känsliga att det uppstår en publicitetsskada ”eftersom inte ens den närmaste kretsen ska få kännedom om känsliga detaljer via massmedia”. Men, fortsätter nämnden: ”En sådan bedömning måste göras i varje enskilt fall och utgångspunkten måste vara att domar ska kunna debatteras även när det rör sig om typiskt sett känsliga uppgifter”. I det aktuella fallet ansåg PON att det var motiverat att ange detaljer ur domen. [Exp. nr. 72/2019](#)

En kvinna som hade genomgått en omfattande operation där flera kroppsdelar och organ tagits bort anmälde läkaren till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd. En lokaltidning tog upp anmälan och återgav i detalj vilka kroppsdelar som hade avlägsnats. Kvinnan var inte namngiven men hennes närmaste omgivning kunde förstå vem anmälan gällde och fick genom publiceringen kännedom om detaljerna som kvinnan ville hålla för sig själv. Publiceringen fälldes av PON, exp. nr. saknas.

5. Belägg

Vid en bedömning av en publicering har det betydelse om det redovisas belägg för anklagelserna eller uppgifter riktade mot en utpekad. Det ska finnas en möjlighet för läsaren/tittaren att bilda sig en uppfattning om trovärdigheten hos den som lämnar uppgifterna och tillförlitligheten i påståenden om t.ex. bedrägerier och sexuella trakasserier.

I en ledare kritiserades i skarpa ordalag vd:n för ett kommunalt bostadsföretag. Enligt ledarskribenten hade vd:n missbrukat sin ställning genom att föra över miljonbelopp från bostadsföretaget och dömts för trolöshet mot huvudman. Enligt ledartexten hade han blivit mångmiljonär genom att stoppa pengarna i egen ficka. Åklagarens påstående att mannen hade berikat sig själv underkändes av tingsrätten och enligt MO:s utlåtande hade tidningen inte presenterat belägg för sina påståenden. Jämtlands Tidning klandrades av MEN för att ha brutit mot god publicistisk sed. [Exp. nr 11/2021](#)

Det finns även exempel på hur MO/MEN uttrycker att en tidning inte har gjort tillräckligt för att undersöka sanningshalten i en uppgift. Publiceringarna har brutit i källkritik och oreserverat återgett okontrollerade uppgifter.

Vid prövningen av en publicering i Expressen om ”medieprofilen” Fredrik Virtanen förklarade PO att en medieetisk prövning inte innebär en prövning av vad som är sant eller falskt. Det utesluter inte att det sker en medieetisk prövning av de uppgifter som publiceras. PO lade vikt vid att våldtäktsanklagelserna inte ledde till åtal och att påståenden från ett 20-tal anonyma kvinnor ”saknar belägg”. PON delade PO bedömning med tillägget att ”Expressen har inte heller gjort tillräckligt för att undersöka uppgifterna” [Exp. nr. 87/2018](#)

Det är alltid vanskligt att vid en etisk prövning basera en fällning på att uppgiftslämnarna är anonyma och att tidningen heller inte redovisar några belägg. Även om inga belägg i form av t.ex. källhänvisningar eller detaljerade uppgifter anges bör uppgifterna trots allt kunna bedömas som tillförlitliga.

Det är relativt vanligt att publiceringar innehåller uppgifter som har lämnats under anonymitetsskydd. Utgivaren kan vid publiceringen och en efterföljande prövning vara förhindrad att belägga att han eller hon haft tillräckligt underlag för publiceringen. Att lämna uppgifter som röjer eller indirekt avslöjar vem som har lämnat en uppgift utgör ett brott mot tystnadsplikten. Gärningen är straffbar oavsett om röjandet skett med uppsåt eller av ovarsamhet, se [TF 3 kap. 3 §](#).

Det finns anledning för MO/MEN att vid en bedömning beakta att utgivare omfattas av tystnadsplikt. Nedanstående exempel visar en publicering där uppgifterna om en programledare vid publiceringen inte styrktes men senare visade sig vara sanna. Än i dag vet vi inte vilka grunder tidningen Expressen hade för sina uppgifter. Däremot är det rättsligt fastställt att programledaren hade tagit narkotika. Publiceringen har därmed fått en form av upprättelse. Men formellt kvarstår fällningen eftersom ett avgjort ärende inte tas upp igen.

Expressen publicerade 2011 uppgifter om att en känd programledare misstänktes för knarkbrott. Uppgifterna publicerades dagarna efter att programledaren hade fått lämna ett urinprov. Tidningen hänvisade till en anonym källa för sina uppgifter. Enligt PO skedde publiceringen innan urinprovet var analyserat och därmed i ett alltför tidigt stadium i polisutredningen. Även programledarens ställning och brottets låga straffvärde motiverade enligt PO en fällning. Under utredningen inom det medieetiska systemet kunde utgivaren inte belägga uppgifterna eftersom det skulle riskera källskyddet och tidningens arbetsmetodik. [Exp. nr. 108/2011](#)

Tidningen Arbetaren publicerade uppgifter om att en namngiven skribent på en annan tidning hade gjort sig känd för att sexuellt ofreda kvinnliga vikarier på tidningen och försöka locka dem med kokain. I krönikan hänvisades till andra publiceringar samt att Arbetaren själv hade varit i kontakt med kvinnor som under anonymitet berättat om hur mannen betett sig mot dem. Enligt PO hade tidningen ”publicerat oreserverade påståenden, utan att visa några belägg”. [Exp. nr. 85/2018](#)

6. Att klyva ord

Ett enskilt ord eller värdeomdöme kan innebära att en publicering som i övrigt är oklanderlig förtjänar kritik. MEN bör i första hand se till sammanhanget och syftet med en publicering snarare än att ägna sig åt ordklyverier. Samt inte låta sakfel som har marginell betydelse eller ryms inom ”felmarginalen” ska viktas så tungt att en angelägen publicering kritiseras. MEN bör beakta och dra lärdom av tryckfrihetsförordningens instruktion till dem som är satta att vaka över yttrandefriheten, se [TF 1 kap. 10 §](#) samt

Att skriva att något inträffat ”gång, på gång, på gång” får ses som ett stilistiskt grepp för att beskriva att någon utför en handling upprepade gånger. Det bör som regel inte leda till klander även om det visar sig att det kunnat beläggas att det endast skett två gånger och inte tre. MEN friade, exp. nr. saknas.

MEN klandrade två publiceringar införda i DN i december 2019. Enligt nämnden hade tidningen åsamkat riksdagens talman en publicitetsskada genom att skriva att han utsatt flera kvinnor för sexuella trakasserier och i en ledare beteckna honom som ett ”maktfullkomligt svin”. MO fann att det inte fanns belägg för att trakasserier skulle ha drabbat flera kvinnor och att användningen av ordet ”svin” var starkt nedsättande. MEN instämde och klandrade tidningen. En ledamot reserverade sig och menade att det var en pressad läsning att tolka en passus i brödtextern som att det gällde flera kvinnor, och att ”maktmissbrukande svin” var en osnygg formulering men att det av sammanhanget framgick att det snarare syftade på att talmannen använde sin informella makt än utgjorde en allmän karaktärsbeskrivning av honom som person. [Exp. nr. 15/2019](#)

Punkt 1 – 4 i [publicitetsreglerna](#)

7. Tidsaspekten

Ju äldre en händelse är, desto viktigare är det att överväga allmänintresset av att återigen ta upp en händelse. Det kan leda till att sår som läkt såväl hos den som har utfört en handling som hos den som utsatts för en fysisk eller psykisk skada. Alla har som regel ett intresse av att bli glömda.

Men det finns också ett starkt intresse hos drabbade som inte har fått upprättelse av att få sina fall uppmärksammas. Det framkom mycket tydligt under Metoo-rörelsen, där kvinnor som inte hade blivit hörda lyfte fram övergrepp som skett för 10–15 år sedan. Metoo fick dem att

våga berätta. Över ett 30-tal anmälningar från män som blivit identifierade prövades inom det medieetiska systemet 2018–2019.

Expressen avslöjade i april 2018 namnet på ”medieprofilen”. Tidningen berättade att det gällde Fredrik Virtanen, som Cissi Wallin anklagade för att ha utsatt henne för en våldtäkt 2006. En förundersökning inleddes men lades ned 2011. Expressens publicering anmäldes till MO. Enligt MO är det svårt, nästan omöjligt, för en anklagad att förvara sig mot uppgifter som ligger långt tillbaka i tiden. MEN fällde tidningen för publiceringen, bland annat med hänvisning till att det gått lång tid mellan händelsen och publiceringen. [Exp. nr. 87/2018](#)

Webbtidningen Nyheter idag publicerade i december 2021 en fotografi på Sveriges nyutnämnda civilminister Ida Karkiaainen (S). Bilden visar Karkiaainen som sitter på en köksbänk och gör en gest som inte kan tolkas som något annat än en Hitler-hälsning. Ida Karkiaainen förklarade att hon förstod hur det ser ut men att det var det frågan om en ironisk gest. Bilden togs när hon var tonåring. Om Karkiaainen inte hade utsetts till civilminister skulle publiceringen sannolikt kunnat ses som oförsvarlig. Utnämningen kan sägas ha uppvägt att det hände för länge sedan. Publiceringen har inte prövats av MO/MEN.

Tidningen Ridsport publicerade uppgifter från en rättegång mot en ridlärare. I samband med rättegången där ridläraren stod åtalad för olaga hot mot sina grannar och misshandel av sina barn lyfte tidningen fram att ridläraren 23 år och tidigare har dömts för ett sexualbrott. Tidningen fälldes eftersom den gamla domen inte hade något samband med det nya åtalet och heller inte gällde hans yrkesutövning. [Exp. nr. 1/2015](#)

8. Publiceringsformen

Vid en medieetisk prövning har det betydelse i vilken form ett yttrande har presenterats för läsarna och tittarna. Utrymmet för att uttrycka starka ord och klandrande omdömen om enskilda är större i en opinionstext än i en nyhetstext eller ett nyhetsinslag.

Som opinionstexter räknas bland annat ledare, krönikor, recensioner, kolumner och analyser. Där har skribenten ett självklart utrymme för att uttrycka egna värderingar även utan att den som omskrivs ges möjlighet till ett samtidigt bemötande.

Aftonbladet friades för en text publicerad på tidningens kultursida. I artikel användes starka ord och värdeomdömen om en avliden forskare som hade påverkat den svenska narkotikapolitiken. Enligt MO påverkades den medieetiska bedömningen av att det rör sig om en opinionstext. Utgångspunkten är enligt MO att skribenten fritt ska få uttrycka sina åsikter och att ett tillspetsat språk måste accepteras i större utsträckning än i en nyhetsartikel. Skribenten får i sin tur tåla att eventuella meningsmotståndare går i svaromål. [Exp.nr. 49/2021](#)

Det finns en gräns för vilka rena värdeomdömen som kan accepteras även i en opinionstext.

I en ledare i DN refererade ledarskribenten till att partikamrater till riksdagens dåvarande talman kallade honom ett ”massmissbrukade svin”. Enligt MO innebar användningen av ordet svin att ledarskribenten gick från att kritisera anmälares yrkesutövning till en starkt nedsättande karaktärsbeskrivning. Även om utrymmet för att uttrycka åsikter och värderingar är större i en ledartext hade tidningen här gått över gränsen för vad som är acceptabelt. En oenig nämnd klandrade tidningen med den lägre graden av kritik. [Exp. nr. 15/2019](#)

Var gränsen ska dras för när även opinionstexter som innehåller kontrollerbara uppgifter, inte bara värdeomdömen, förtjänar klander kan bara avgöras från fall till fall.

Forskaren Martin Kragh påstods i ett antal artiklar i Aftonbladet vara misstänkt för att arbeta för främmande makt. Kraghs metoder och hans trovärdighet som forskare ifrågasattes också. I opinionstexterna fick Kragh inte gå i svaromål vid publiceringen vilket kritiserades av PO med hänvisning till att det rörde sig om synnerligen allvarliga påståenden.

PON ansåg inte att ett samtidigt bemötande alltid är nödvändigt. Enligt nämnden ska det vara högt i tak när det gäller att föra fram ”åsikter, spekulationer, teorier och liknande”. Men, fortsatte nämnden: ”när det gäller faktauppgifter som uttrycker kritik är däremot utgångspunkten att den person som kritiseras ska ges tillfälle att samtidigt bemöta kritiken”.

De uppgifter som nämnden prövade har i samtliga fall framförts i en krönika eller i en debattartikel. Kritiken rörande bristande vetenskaplighet och påståendet att anmälaren (Martin Kragh) är ett demokratiskt problem var enligt PON tydligt negativa för anmälaren men utsatte honom inte för en oförsvarlig publicitetsskada.

Däremot kritiserade PON Aftonbladet för påståenden rörande samarbete med främmande makt samt misstankar om försäljning av falsk information om landsmän. Det rörde sig enligt PON ”om faktapåståenden av påtagligt negativt slag för anmälaren med syftning på allvarlig brottslig verksamhet”. Sådana påståenden ska trots att de framförs i en opinionstext omges med reservationer som ”misstänks för” och ”om det stämmer”, enligt nämnden, och bedömas på samma sätt som om de hade publicerats i en nyhetstext. Tidningen har därför brutit mot god publicistisk sed. [Exp. nr. 62-63/2019](#)

Punkt 3 i [publicitetsreglerna](#).

9. Publicitetsskadan

Ju fler integritetskänsliga uppgifter och ju mer känsliga detaljerna som lämnas desto större blir publicitetsskadan. Avvägningen kan illustreras med exemplet nedan.

Svenska Dagbladet publicerade i maj 2019 en debattartikel som ifrågasatte vissa uppgifter som en kvinna hade lämnat i brottmålet mot ”kulturprofilen”. Uppgifterna i fråga ledde till att han dömdes för våldtäkt.

I artikeln beskrevs med stöd i domen mot kulturprofilen ingående hur våldtäkten skulle ha gått till. Vid flera tillfällen nämndes att ett frivilligt vaginalt samlag hade övergått i oralsex där mannen höll hårt i kvinnans huvud och tryckte ned sitt könsorgan i svalget på kvinnan så att hon inte kunde andas. Oralsexet ledde till att kvinna kräktes.

Enligt debattören kunde ingen av de uppgifter som kvinnan lämnade och som utgjorde grund för den fällande domen tolkas som att det var frågan om en våldtäkt. Skribenten ifrågasatte uppgiften att kvinnans andningsvägar skulle ha varit blockerade i en halv minut utan att hon drabbades av en sådan lufthunger att hon kunde slå sig fri.

Skribenten ifrågasatte om ett samlag som inleds frivilligt och avbryts frivilligt av mannen när han upptäcker att hon inte mår bra utgör en våldtäkt. Artikeln bemöttes av en annan skribent i ett senare inlägg i tidningen.

PO ansåg att detaljrikiedom i debattinlägget förorsakade kvinnan en publicitetsskada. Även om hon inte namngavs kunde en trängre krets förstå vem det var och få kännedom om detaljer som kvinnan inte vill få spridda.

PON delade PO:s uppfattning. Men nämnden var delad i frågan om publiceringen skulle klandras trots att kvinnan hade orsakats en publicitetsskada. Se nedan under punkt 14 om försvarlighet. [Exp. nr. 72/2019](#)

Att publicera integritetskänsliga eller i övrigt utlämnande bilder på enskilda är och bedöms av MO/MEN som extra känsligt och kränkande. En bild kan i sig själv eller tillsammans med en

text leda till en allvarligare publicitetsskada än enbart en text. Bildens värde som dokument och den kraft som en bild normalt har framhålls i publicitetsreglerna och framgår också av ett antal beslut i PON/MEN. Fällningarna handlar bland annat om otillräckligt pixlade bilder som gör att personer som har gjort sig skyldiga till mindre allvarliga brott kunnat identifieras, bilder på avlidna i utsatta situationer, bilder på brottsoffer, och bildförväxlingar (exp. nr. [34/2015](#), [38/2003](#), [3/2017](#) respektive [67/2019](#)).

I juli 2014 publicerade Expressen en artikel som beskrev hur skådespelaren Mikael Persbrandt snortade kokain tillsammans med kriminellt belastade personer. Tidningen publicerade hans namn och bild på första sidan, på löpsedeln och i tidningen. Enligt PO var uppgifterna integritetskränkande samtidigt som Persbrandt inte hade en samhällsbärande ställning. Den film som tidningen publicerade på sin hemsida skadade Persbrandt ”på ett oförsvarligt sätt genom att exponera honom i en mycket utsatt situation”. PON instämde i PO:s slutsatser men framhöll att Persbrandt är en offentlig person. [Exp. nr. 21/2015](#)

Under rubriken ”Rektor åtalas för våldtäkt på barn” publicerade Expressen i augusti 2012 en artikel om att en rektor hade förgripit sig på en 14-åring. Artikeln på webbplatsen illustrerades med en bild på en annan skola än den vars rektor hade förgripit sig på en minderårig. Läsaren fick intrycket att det var rektorn vid den avbildade skolan som hade gjort sig skyldig till övergreppet. Genom kopplingen mellan bilden och artikeln utpekades indirekt fel rektor. PO förklarade i sitt beslut att användningen av genrebilder är vanskelig. Det finns en risk att fel personer blir utpekade, vilket hade skett i det aktuella fallet. Bilden togs omgående bort när felet upptäcktes, men enligt PO/PON hade rektorn för skolan på bilden förorsakats en publicitetsskada. [Exp. nr. 8/2013](#)

Punkt 5, 11 och 12 med flera i [publicitetsreglerna](#).

I BILAGA 4 finns en skiss som beskriver relationen mellan utpekandet av en person och uppgifternas karaktär. Ju tätare raster desto högre krav på att publiceringen ska ha ett allmänintresse eller samhällligt intresse. Ögat i den tätaste delen av rastret indikerar att det kan vara motiverat att publicera även mycket integritetskänsliga uppgifter om en utpekad person. Det skulle t.ex. kunna gälla uppgifter om ett allvarligt brott, en seriemördare eller en terrorist, men även personer som har bedragit enskilda eller samhället på stora belopp.

10. Närstående

En fråga som alltid bör ställas inför en publicering som kan leda till publicitetsskada för en utpekad är om ytterligare personer eller helt andra personer kan förorsakas en publicitetsskada. Framför allt gäller det om den utpekade har barn, men även om andra anhöriga och närstående kan skadas av en publicering bör beaktas. Sådana överväganden aktualiseras oftast vid skildringar av brott eller då en omskriven person har avlidit.

Finns risk att anhöriga skadas kan det påverka utformningen av en publicering. Alternativt kan risken vara så påtaglig och allvarlig att publiceringen inte blir av.

Denna aspekt bör beaktas även när publiceringen handlar om en person som har försatt sig själv i en situation som har allmänintresse bör belysas. Publicitetsreglerna poängterar särskilt att vid skildringar av brott och självmord ska särskild hänsyn tas till brottsoffer, avlidna och deras anhöriga.

I januari 2020 publicerade Nerikes Allehanda en artikel med uppgifter om att en 50-åriga kvinna hade gripits för mordet på en 60-åring. I artikeln redovisades kvinnans uppgifter att hon hade blivit misshandlad av 60-åringen. Barn till 60-åringen anmälde publiceringen och hävdade att den hade skadat minnet av deras pappa som inte kunde försvara sig. MO delade uppfattningen att uppgifterna om att mannen skulle misshandlat kvinnan vid flera tillfällen utsatte honom för en allvarlig publicitetsskada eftersom uppgifter ”av denna typ är kränkande oavsett om de är sanna eller falska”. MEN framhöll att det är centralt att en misstänkt får ge sin version av ett händelseförlopp, i synnerhet om det handlar om allvarlig brottslighet. En oenig nämnd instämde i MO:s slutsats. [Exp. nr.65/2020](#)

Motala tidning och Östgöta Correspondenten angav felaktigt att en offentlig person hade avlidit. Publiceringen på tidningarnas webbplatser togs bort efter bara några minuter, sedan anhöriga hade hört av sig. Uppgifterna rättades och tidningarna kontaktade de anhöriga till den sjuke och bad om ursäkt. Enligt PO/PON var uppgifterna av så allvarlig art att tidningarna trots att de hade reagerat korrekt och snabbt inte kunde undgå klander. Såväl den utpekade som de anhöriga hade åsamkats en betydande skada, varför tidningen ansågs ha brutit mot god publicistisk sed. [Exp. nr. 34-35/2017](#)

Se punkt 8 och 9 i [publicitetsreglerna](#).

11. Andras missaktning

Sprids integritetskänsliga eller kränkande uppgifter om en utpekad person till en krets där den berörde har ett behov och starkt intresse av att vara respekterad och aktad riskerar den utpekade att utsättas för andras missaktning.

En känd skådespelare har utsatts för en publicitetsskada. Han gick initialt att identifiera genom detaljer och blev därefter namngiven. Uppgifterna om hans brottslighet spriddes till teaterbesökare och allmänt teaterintresserade där han har ett starkt intresse av att vara respekterad. Om publiceringen hade varit försvarlig är en annan fråga. Fallet har prövats av Granskningsnämnden men inte varit föremål för en prövning inom det medieetiska systemet. GRN, Dnr: 19/01063

Se punkt 10 och 14 m. fl. i [publicitetsreglerna](#).

12. Allmänintresset

Begreppet allmänintresse har en central roll vid medieetiska prövningar. I [publicitetsreglerna](#) återfinns begreppet i punkt 7 och 15. Punkt 7 manar till försiktighet med uppgifter som kan skada enskildas personliga integritet och punkt 15 manar till återhållsamhet med identifierande uppgifter. I bägge fallen krävs att det ska finnas ett ”uppenbart allmänintresse” för att uppgifterna ska vara etiskt försvarliga att publicera. I vissa avgöranden hos MO/MEN används det i stort sett synonyma begreppet ”oavvisligt allmänintresse”.

Allmänintresset är ett erkänt svårfångat begrepp. Prövningen av om det finns ett allmänintresse kan delas upp i två delar, ämnet och det specifika fallet.

I ett beslut formulerade PO det som ”allmänhetens rätt till insyn i olika förhållanden”. Det kan uttryckas som att allmänintresset innebär att det finns ett samhällsintresse av att en viss företeelse skildras. Att det har betydelse för samhället t.ex. i ett demokratiskt, samhällsekonomiskt eller rättsligt perspektiv att företeelsen belyses, se bland annat ärende [exp. nr 64/2021](#).

Det finns ett allmänt intresse av att i stort sett alla företeelser i samhället skildas och belyses. Det gäller oavsett om det handlar om ett förhållande inom en myndighet eller ett företag, mellan en enskild och samhället, mellan enskilda, eller till och med när det kan anses vara en angelägenhet endast för en enskild.

Det kan t.ex. röra sig om maktmissbruk eller misshushållning inom en myndighet, arbetsförhållanden på ett företag, bidragsfusk och rättstvister, misshandel i nära relationer och hedersförtryck, och när det gäller enskildas angelägenheter, t.ex. självmord.

Den minsta gemensamma nämnaren är att förhållandet påverkar oss alla direkt eller indirekt som grupp. För att åskådliggöra problem, eller för den delen glädjeämnen, krävs konkretion. Det brukar i journalistkretsar talas om att ge kött och blod åt en fråga. Att inte bara nå ut med information utan också nå in genom att uppröra eller beröra.

Det är föga sannolikt att Metoo-rörelsen hade fått samma genomslag utan konkreta exempel med offer och förövare, som Harvey Weinstein och Jean-Claude Arnault. Utan Pela och Fadime hade frågan om hedervåld förblivit något abstrakt som sannolikt passerat utan debatt och åtgärder.

När en frågeställning ska konkretiseras inställer sig den verkligt svåra avvägningen. Är allmänintresset så starkt att det är försvarligt att utsätta en enskild för en publicitetsskada? Går det att hitta en balans som tillgodoser allmänintresset utan att skada enskilda?

I en anmälan mot Nyheter idag vägdes allmänintresset mot skyddet av en enskild. Det gällde ett fall där en ung person hade gått till attack mot poliser. Enligt MO fanns ett stort allmänintresse i att rapportera om brottslighet som riktar sig mot poliser i deras yrkesutövning. Den anmälda artikeln behandlade även utvisning på grund av brott – även den frågan har ett allmänintresse.

MO fortsatte med att konstatera att den utpekade inte var en offentlig person. Även om brottet var av allvarlig art hade det inte framkommit någon särskild omständighet som inneburit att det skulle ha ”funnits ett oavvisligt allmänintresse att publicera namn och bild på den unge förövaren”. Allmänintresset av att rapportera om allvarlig brottslighet riktad mot poliser i deras yrkesutövning rättfärdigar alltså inte utpekandet av anmälaren på det sätt som skedde i sammanhanget. MEN klandrade tidningen för att ha brutit mot god publicistisk sed. [Exp. nr. 50/2021](#)

Att någon misstänks för ett uppseendeväckande mord, t.ex. på en minister, kan motivera att även detaljerade uppgifter om den enskilde offentliggörs, t.ex. uppväxt och drogmissbruk. Att lämna uppgifter om en misstänkt eller dömds sexuella läggning torde däremot som regel vara ovidkommande och utsätta den utpekade för en oförsvarlig publicitetsskada. Ett exempel är publiceringen av uppgifter om den så kallade 35-åringen som greps misstänkt för mordet på Anna Lindh 2003. Innan han släpptes valde flera medier att publicera irrelevanta och obekräftade uppgifter bland annat om hans sexuella läggning.

13. Hedersregeln

En hedersregel inom det självreglerande systemet säger att publicister som har blivit anmälda till MO/MEN inte ska offentliggöra att de blivit anmälda och inte heller berätta om friande utslag i MEN. Det anses nämligen kunna leda till en publicitetsskada för anmälaren.

Drottning Silvia anmälde Expressen för publiceringen av den så kallade pizzabilden. Ett fotomontage där drottningen inklipt försökte skura bort ett hakkorsmärke under matten. PO avskrev anmälan eftersom PO ansåg att drottningen i egenskap av offentlig person måste tåla sådan kritik. Drottningen var inte nöjd med utslaget utan valde att överklaga till PON. Under behandlingen av överklagandet valde tidningen att offentligt uppmärksamma anmälan och prövningen. Tidningen framhöll att det fanns ett allmänintresse i att kungahuset hade gjort en anmälan. PO framhöll att en sådan publicering kan undergräva det självreglerande systemet. Risken finns att personer som anser sig illa behandlade i medierna avstår från att göra en anmälan. PON instämde i PO:s bedömning och klandrade tidningen. [Exp. nr. 48/2013](#), se också klandret av Arbetarbladet [exp. nr. 20/2015](#)

Pressetikern och prövningen av publiceringar är ingen exakt vetenskap. Det handlar om bedömningar och värderingar som därtill varierar över tid. Det är vanligt att en utgivare har starka invändningar mot en fällning, vilket ofta kommer till uttryck under beredningen av ärendet i MO och MEN. När beslutet väl är fattat hör det till god publicistisk sed att inte omgående polemisera mot MEN. Det händer dock att en utgivare samtidigt som uttalandet från MEN publiceras väljer att argumentera emot MO:s/MEN:s beslut. Ett exempel är Expressen som efter en fällning förklarade att tidningen stod för sin publicering trots att man hade förutsett att den skulle fällas. [MO i medierna](#)

14. Genmäle och bemötande

Vid flera tillfällen har PON/MEN varit otydliga med vad som menas med ett bemötande. För att deras beslut ska vara till hjälp för medierna bör MEN tydligt skilja på om en omskriven borde ha:

- erbjudits samtidigt bemötande, eller
- fått tillfälle till ett genmäle i efterhand.

Ju allvarigare anklagelse eller ju mer integritetskränkande uppgift som riskerar att utsätta någon för annans missaktning, desto viktigare är det att den utpekade ges tillfälle att i samma publicering eller vid samma publiceringstillfälle ge sin version och få gott om utrymme för att presentera sina bästa argument.

PO/MO har vid flera tillfällen kritiserat medier för att de inte tillräckligt ihärdigt har försökt få tag på den som omskrivs. Att enbart ringa ett samtal eller sända ett e-brev med begäran om en ”replik” har inte ansetts vara tillräckligt.

I dessa fall hamnar nyhetsjournalistiken som regel i ett motsatsförhållande till rätten till bemötande. Det finns självfallet tillfällen när det trots flera försök inte går att få tag på personen och publiceringen inte kan vänta till nästa dag. Det är exempelvis inte rimligt att en makthavare ska kunna undgå en kritisk publicering genom att undvika att svara.

Precis som gäller för alla etiska överväganden inför en publicering måste hänsyn tas till vem det gäller och vad saken gäller. Inget fall är det andra likt. Men gäller det mycket allvarliga beskyllningar och publiceringen inte hindras eller påtagligt försvagas av att vänta är det rimligt att vänta kanske både en och två dagar för att ge den utpekade tid att svara. I andra fall kan det räcka med att den berörde ges möjlighet till ett genmäle vid ett senare tillfälle. Ett genmäle skrivs till skillnad från ett samtidigt bemötande och rättelse, se punkt 13 nedan, som regel av den berörde och inte av redaktionen.

En god publicistisk hållning är att vara generös med bemötanden och genmälen. Den utpekade ska ges tillräckligt utrymme för att presentera sina argument och de ska göras tillgängliga så att den som fått del av den första artikeln lätt ska kunna se och ta del av genmålet.

Tidskriften Filter publicerade en artikel som kan beskrivas som ett karaktärsdåd på journalisten Lars Borgnäs. Borgnäs avstod från att låta sig intervjuas i artikeln men förklarade att han i efterhand önskade få möjlighet att ge sin syn på sin roll i Estoniahistorien. Filter erbjöd Borgnäs att skriva ett kort genmäle på 2 000 tecken. Genmålet publicerades men hade förkortats till under det utlovade omfånget. Bland annat hade Filter tagit bort delar som berörde Borgnäs roll i andra sammanhang än Estonia, men som också hade funnits med i den ursprungliga publiceringen i Filter. MEN poängterade vikten av generösa genmälen och påpekade att en redaktör och utgivare visserligen har ”rätt att redigera även i ett genmäle, men det får inte ske på ett sätt som kommer i konflikt med principen om att medierna ska vara generösa med möjligheten till ett genmäle”. [Exp. nr 43/2021](#)

Inför Aftonbladets publicering om chefen för Stadsteatern i Stockholm, se också nedan, gavs vederbörande bara fyra timmar att svara på många, delvis vaga och i flera fall synnerligen allvarliga anklagelser. Det ledde till kritik mot Aftonbladet. [Exp. nr. 12/2019](#)

Sydsvenska Dagbladet lämnade i ett antal artiklar utrymme för enskilda att framföra stark kritik mot en kommunal chef på mellannivå för brister i arbetsmiljön. Enligt MO hade tidningen visserligen sökt henne inför tidigare publiceringar i ämnet, men tidningen har ett ansvar för att söka henne också inför nya publiceringar som innehåller allvarlig kritik. Sydsvenskan har enligt MO inte på ett godtagbart sätt hanterat anmälarens rätt att få bemöta kritiken. Tidningen klandrades av MEN för att ha brutit mot god publicistisk sed. [Exp. nr. 52/2021](#)

Det finns även ett antal beslut av MEN som gäller organisationer och juridiska personer.

Sundsvalls Tidning klandrades för att ha vägrat ett finskt företag att lämna ett genmäle till en publicering. Företaget ville korrigera en uppgift om att patienter enbart skulle ha möjlighet att betala avgiften för ögonundersökningar till ett konto i Finland. Trots upprepade påstötningar fick företaget inte komma till tals. Först några dagar efter att MO hade sänt anmälan till tidningen publicerades en artikel men det skedde först sju veckor efter den första artikeln. [Exp. Nr. 52/2020](#)

Tidningen Gringo framförde stark kritik mot en adoptionsorganisation. Under rubriken ”Små barn – stora pengar” anklagades organisationen för att ha adopterat argentinska barn illegalt till Norge. PO kritiserade tidningen för att organisationen inte fick tillfälle till ett direkt bemötande och att tidningen vägrade att publicera ett genmäle i efterhand med hänvisning till dess utformning. Det innebär enligt PO inte att Gringo kan undgå kritik för att inget bemötande över huvud taget publicerades. [Exp. nr 74/2009](#)

Se punkt 5 i [publicitetsreglerna](#).

15. Rättelse

Det är ofrånkomligt att det i nyhetssammanhang händer att nyanser försvinner eller att uppgifter misstolkas eller missförstås av skribenten. Det har i större eller mindre omfattning sannolikt drabbat alla reportrar. Ibland leder det till att helheten blir missvisande eller vilseledande.

För att upprätthålla förtroendet bland läsarna är det centralt att tillstå och rätta felaktiga uppgifter. Rättelserna ska vara tydliga och hålla sig strikt till saken utan redaktionella kommentarer som kan uppfattas som polemiska och förta allvaret i rättelsen.

DN införde en rättelse för att korrigera uppgiften att en knivskuren 15-åring tidigare hade varit i klammeri med rättvisan. Uppgiften om pojakens tidigare brottslighet hade tidningen fått från polisen. Enligt PO hade tidningen genom rättelsen gjort vad den kunnat för att reparera publicitetsskadan men det ansågs inte tillräckligt för att slippa klander enligt PO. [Exp. nr 112/2011](#)

Skaraborgs Läns Tidning nekade att rätta en missvisande bildpublicering på sin webbplats. Två personer figurerade i ett sammanhang som kunde tolkas som att de förknippades med Sverigedemokraterna. Bilden togs senare bort men enligt utgivaren var det inte motiverat att därutöver införa en rättelse i tidningen. Enligt PO agerade inte tidningen tillräckligt snabbt med att korrigera publiceringen. [Dnr. nr. 85/2017](#)

Se punkt 5 i [publicitetsreglerna](#).

16. Försvarylighetsprövning

Det kan trots allt vara försvarligt att publicera integritetskänsliga uppgifter. Vid bedömningen handlar det främst om att göra en sammanvägning av frågans samhälleliga betydelse och den utpekades position. I medieetiska sammanhang används begreppen allmänintresse och offentlig person.

Oftast är utgångspunkten att en enskild som anser sig utsatt för en publicitetsskada är att betrakta som endera ”offentlig” eller ”icke offentlig”. Det finns inget att invända mot denna kategorisering, men att enbart konkretisera den i termer av t.ex. samhällsbärare och samhällsförstörare eller underhållare och maktbärare blir för begränsande. PO uttryckte i ett ärende som berörde Fredrik Virtanen och Expressen att ”även om en opinionsbildare tagit på sig en roll i offentligheten, har denna roll en annan karaktär än den för en folkvald politiker, en ledande tjänsteman i offentlig förvaltning, en domare eller till exempel en hög militär”. Av dem har vi som medborgare ett ansvar att utkräva. Något motsvarande ansvar finns inte att utkräva av en opinionsbildare.

PON delade inte PO:s bedömning. Nämnden formulerade det som att ”Fredrik Virtanen är en profilerad reporter och opinionsbildare. Han får därför tåla att hans åsikter och handlingar, när de har beröring med hans yrkesroll och de frågor han bilda opinion i, granskas noga och ingående.” Noterbart är att PON till skillnad från PO anser att inte bara en opinionsbildares åsikter utan även dennes handlingar och agerande ska vägas in vid den medieetiska prövningen, [exp. nr. 87/2018](#).

Fler variabler än en persons position i det offentliga bör vägas in vid en medieetisk bedömning. Det har också skett i ett antal ärenden där PO/MO och nämnden fällt respektive friat publiceringar om gällt personer som inte räknats in i kategorin offentliga personer.

I en artikelserie om narkotika rapporterade Expressen under 2013 om hat och hot på internet och på sociala medieplattformar. Tidningen publicerade bilder på ett stort antal personer som under pseudonymer hade uttryckt sig nedsättande och föraktfullt om enskilda och grupper av personer. En pensionerad docent som namngavs och publicerades med bild och även en film anmälde publiceringen. Han såg sig om en

obetydlig person som aldrig hade haft några politiska eller offentliga uppdrag, och som nu utmålades som en samhällsfarlig brottsling. Enligt PO var han inte en offentlig person, men ”att vara privatperson är inte i alla situationer ett skydd mot exponering i medierna”. Genom att vara en mycket aktiv skribent som smädat en namngiven person och i mycket starka ordalag uttryckt sig nedsättande om bland annat muslimer hade docenten tagit steget ut på den offentliga arenan. Därmed var det försvarligt att återge hans åsikter och hans identitet. Tidningen friades. [Exp. nr 21/2015](#)

MEN har fattat vad som bör ses som ett riktgivande beslut i frågan om vad som ska känneteckna en offentlig person, [exp. nr. 85/2018](#). Prövningen av en publicering i Arbetaren gällde bland annat om en namngiven skribent som hade utpekats för sexuella trakasserier var att betrakta som en offentlig person. PO ansåg att han inte hade en sådan position att det var försvarligt att peka ut honom. PON hade en annan uppfattning och menade att skribenten var en profilerad skribent och därför måste tåla att hans åsikter och handlingar granskas noga och ingående. Nämnden fortsatte:

När det gäller bedömningen av vilka personer som av olika skäl får tåla en sådan granskning vill nämnden särskilt framhålla att den måste göras på ett allsidigt sätt med utgångspunkt från förhållandena i det enskilda fallet. Några precisa avgränsningar av vilka kategorier av personer som i detta sammanhang kan betraktas som offentliga personer eller som av andra skäl får vara beredda på en hårdare granskning går inte att lägga fast.

En annan faktor som bör vägas in är frågan om relationen mellan de personer som omskrivs eller som i övrigt är inblandade. Det kan avse någon som har en position eller roll som gör andra beroende av personen.

SR:s dokumentär Hästgården redogjorde för hur en ridlärare sexuellt utnyttjade unga flickor. Som regel torde en ridlärare vid ett mindre stall enligt den gängse definitionen inte betraktas som en offentlig person. Men det kan vara försvarligt att även med uppgifter som kan identifiera vem det är berätta om förhållandena med tanke på beroendeförhållandena mellan eleverna och läraren. Ett sådant utpekandet blir i princip ofrånkomligt om det inom en lokaltidnings spridningsområde endast finns ett stall. Alternativet är att tidningen inte skriver om övergreppen annat än i så generella former att publiceringen framstår som meningslös eller riskerar att väcka misstankar mot alla ungdomsledare.

Men även en publicering i riksmidia kan bli problematisk visar ett utslag i Granskningsnämnden för radio och tv. I utslaget om avslöjandena i reportaget Hästgården förklarar nämnden att publiceringen inte var försvarlig: ”Att anmälaren var verksam som ridlärare innebär inte att han hade en sådan ställning i samhället att det motiverar intrånget.” (Granskningsnämnden 18/01710)

Få torde ha något att använda mot att ”kulturprofilen” Jean Claude Arnault exponerades stort och ingående trots att han är svåra att inordna i gruppen offentliga personer. Precis som i fallet med ridläraren hade han utnyttjat att kvinnliga kulturarbetare hade upplevt sig vara beroende av honom.

Men det innebär samtidigt att det måste anses både försvarligt och nödvändigt av rättssäkerhetsskäl att det som läggs honom liksom andra åtalade och dömda personer till last belyses. Det ligger ett starkt allmänintresse i att ifrågasätta den målsägandes eller ett vittnes version av en händelse. Även sakkunnigas utlåtande bör kunna granskas, varvid det blir ofrånkomligt att även integritetskänsliga uppgifter återges. Eventuella publicitetsskador får därmed anses acceptabla.

Vid prövningen av publiceringen ansåg en minoritet i PON att ett ifrågasättande av domen förutsatte att händelseförloppet kunde redovisas i detalj. Minoriteten menade också att det måste vara högt i tak i debatterande artiklar med möjlighet att föra fram åsikter, spekulationer och teorier under förutsättning att sådana artiklar får bemötas. [Exp. nr. 72/2019](#)

En annan form av relation mellan personer är att någon har en förtroendeställning. Det kan röra sig om allt från att företräda någon rättsligt eller i övrigt fått ett förtroende.

Ett stort antal tidningar publicerade i oktober 2017 en artikel från TT (Tidningarnas Telegrambyrå) om en busschaufför som påstods ha visat porrfilm för skolbarnen han körde. Chauffören var inte namngiven men kände sig utpekad genom att han var den ende som körde skolbussen den angivna sträckan. PO fann att det fanns ett allmänintresse i att berätta om händelsen med tanke på att chauffören har en förtroendeställning gentemot föräldrar, skola och kommunen. Men allmänintresset av att veta chaufförens identitet var begränsat enligt PO. Uppgiften att det skulle varit frågan om en porrfilm visade sig vara felaktig. PON klandrade tidningarna som publicerat telegrammet. [Exp. nr. 110/2018](#) och [113/2018](#)

BILAGA 5 innehåller en skiss som kan vara till hjälp för att strukturera bedömningen av en publicering. Ju tätare mönster, ”skyddsnät”, ju större krav på att det ska finnas ett starkt allmänintresse/samhällsintresse för att publicera uppgifter kopplad till en identifierad person.

Se punkt 10 och 15 med flera i [publicitetsreglerna](#).

17. Publicitetsskadans allvarlighet

Om det har skett ett utpekande och publiceringen inte anses försvarlig har MEN tre grader av kritik att tillgå. Den lägsta graden är att utgivaren anses ha ”åsidossatt god publicistisk etik”. Denna grad används vid mindre övertramp; det kan till exempel gälla om rubriken i en publicering anses för ”offensiv” eller vilseledande.

DN publicerade en artikel som kunde tolkas som att riksdagens dåvarande talman, Urban Ahlin, under många år hade trakasserat flera av sina medarbetare. Utgivaren ansågs av PON ha åsidossatt god publicistisk sed. [Exp. nr. 15/2019](#)

Den andra graden är när en utgivare anses ha ”brutit mot god publicistisk sed”. Denna nivå är den vanligast förekommande när MEN anser att publiceringen förtjänar kritik.

Det allvarligaste klandret som MEN kan utdela är att en utgivare ”grovt ha[r] brutit mot god publicistisk sed”. Den allvarligaste graden av kritik används sparsamt och uttalas som regel enbart när en enskild har utsatts för en allvarligare publicitetsskada.

Påståendet att chefen för Stadsteatern Benny Fredriksson skulle ha drivit eller pressat en medarbetare att göra abort fälldes för att grovt ha brutit mot god publicistisk sed. [Exp. nr. 12/2019](#)

Se punkt 7 och 15 i [publicitetsreglerna](#).

Medieetisk prövning – rättsligt avgörande

Återkommande riktas kritik mot självregleringen för att det saknas praxis. Prövningen blir därmed om inte nyckfull så i varje fall svårförutsebar. Den enskilde ges inte möjlighet att göra

en rimlig bedömning av chanserna att få rätt. Problemet kan även sägas gälla för den som publicerar uppgifterna.

Som motpol och det som borde vara ett föredöme för medieetiken framhålls prövningen i domstol. Där utvecklas en praxis genom prejudikat efter utslag i högre instanser. Det finns därmed en möjlighet att göra en hyfsat god prognos för om en gärning är straffbar och vilken påföljd som kan bli aktuell.

I brottsbalken finns bestämmelser om bland annat kränkande fotografering, förtal, förolämpning och olaga integritetskränkning. Vid en jämförelse mellan lagen och det medieetiska systemet är det främst frågan om förtal som aktualiseras enligt bestämmelserna i yttrandefrihetsgrundlagarna.

Förtalsbestämmelsen i tryckfrihetsförordningen 7 kap. 3 § 1 st. lyder:

Som tryckfrihetsbrott anses förtal som innebär att någon utpekar någon annan som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller annars lämnar en uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning.

Såväl vid en medieetisk prövning som vid en domstolsprövning måste det göras en bedömning av huruvida en omskriven person är möjlig att identifiera för dem som inte redan känner till förhållandena och vet vem det gäller. Finns inga namn eller andra detaljer som innebär att någon pekats ut i en vidare krets ska publiceringen frias.

Nästa steg är att göra en bedömning av de uppgifter som lämnas. Finns uppgifter om verkliga eller påstådda brottsliga gärningar, uppgifter om att den utpekade lever klandervärdt eller uppgifter som är nedsättande och som riskerar att omgivningen ser ned på den utpekade?

Även detta är bedömningsfrågor. De låter sig inte fastställas en gång för alla utan måste prövas från fall till fall oavsett om det sker i en rättsal eller vid ett sammanträde med Mediernas Etiknämnd. Det som anses utgöra ett klandervärdt leverne för en person behöver inte nödvändigtvis vara det för en annan.

Vid en rättslig prövning bedöms endast ”uppgifter” som är kontrollerbara, t.ex. att någon har tagit med kokain, men inte rena värdeomdömen som att någon betar sig svinaktigt. Värdeomdömen som står för sig själva utan andra uppgifter kan däremot leda till fällning inom det medieetiska systemet.

Förtalsbestämmelsens andra stycke i tryckfrihetsförordningen 7 kap. 3 § reglerar vad som gäller för förtal av avliden. Även det är en fråga som prövas inom det medieetiska systemet, se t.ex. fallet Benny Fredriksson [exp. nr. 12/2019](#). Även här måste prövningen utgå från omständigheterna i det enskilda fallet: om uppgifterna som lämnas om en avliden ”är sårande” för de efterlevande eller kränker ”den frid som bör tillkomma den avlidne”.

Det tredje stycket i förtalsbestämmelsen lyder:

Det ska inte dömas till ansvar om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och den som har lämnat uppgiften visar att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skälig grund för den.

Frågan om omständigheterna har gjort det försvarligt att lämna uppgifterna innebär även det överväganden som bara kan baseras på sakförhållandena i det specifika fallet. Prövningen känns igen från bedömningen inom det medieetiska systemet av huruvida det föreligger ett "allmänintresse" att lämna integritetskränkande uppgifter om en utpekad.

Vid en medieetisk prövning bedöms om det redovisas stöd för en uppgift. Presenteras inte tillräckliga belegg eller är det uppenbart att uppgifterna är osanna kan det väga över till att den enskilde har utsatts för en oförsvarlig publicitetsskada, eller påverka graden av klander. Vid en rättslig prövning av förtal ligger det på den som har lämnat uppgifterna att visa att de är sanna eller att den ansvarige haft skälig grund för att tro det.

Det finns enligt undertecknads uppfattning inget stöd för att rättsliga prövningar vad gäller yttranden om enskilda skulle vara mer förutsebara än medieetiska. I bägge fallen måste prövningarna ske på fallets egna meriter och med utgångspunkt i den tidsanda då yttrandet fälldes. Det är inte önskvärt ur vare sig ett yttrandefrihets- eller integritetsintresse att fastställa någon form av praxis. Ännu ett uttryck för detta är att vid en rättslig prövning med medverkan av en jury lämnas ingen motivering till varför ett yttrande frias eller fälls.

En medieetisk prövning innebär ingen ekonomisk risk för den som anmäler även om mediet frias. Kostnaden står huvudmännen bakom systemet för. Den som har väckt enskilt åtal för förtal och blir den förlorande parten riskerar däremot att få stå för såväl sina egna som motpartens rättegångskostnader.

Publicitetsreglerna

Punkt 1–4 poängterar betydelsen av korrekta nyheter, att uppgifter ska kontrolleras och att det gäller alla delar av en publicering.

Punkt 5–6 ställer krav på att medierna ska rätta felaktigheter och vara generösa med genmälen och bemötanden.

Punkt 7–10 innehåller en regel som mer allmänt syftar till att värna den personliga integriteten, men också mer specifika regler om att visa brottsoffer största möjliga respekt, vara försiktig vid rapportering av självmord och inte framhäva enskildas etniska ursprung om det inte är av betydelse för att beskriva ett skeende och det inte leder till missaktning mot gruppen.

Punkt 11–12 poängterar vikten av att slå vakt om bildens dokumentära värde och att tänka på dess genomslagskraft, samt att en förändring av en bild kan bli vilseledande.

Punkt 13–14 innehåller en uppmaning att vara generös med bemötanden och att tänka på att en misstänkt för ett brott ska betraktas som oskyldig tills det finns en fällande dom.

Punkt 15–17 behandlar frågan om namngivning och utpekande. Där anges också att hela ansvaret för en namnpublicering faller på utgivaren.

Publicitetsreglerna i sin helhet finns på [MO:s webbplats](#)

A Tillämpningsområdet

Alla dagstidningar och tidskrifter som kommer ut med fler än fyra nummer per år (s.k. periodiska skrifter) kan prövas. Även webbpubliceringar på deras hemsidor och publiceringar på sociala medier som utgivaren har godkänt omfattas.

Därutöver krävs att medieföretaget är anslutet till någon av huvudmännen i Medieetikens förvaltningsorgan (MEFO) eller är [direktanslutet](#) till det medieetiska systemet. Även övriga massmedier som uppfyller kraven i tryckfrihetsförordningen för en periodisk skrift kan prövas.

Tillämpningsområdet framgår av andra paragrafen i [stadgarna](#) för Mediernas Etiknämnd (MEN).

B. Anmälaren

Enskilda personer som anser sig orättvist behandlade i något av de anslutna medierna kan kostnadsfritt anmäla en publicering, själv eller via ombud. Även anhöriga till en utpekad person kan få tillstånd en prövning.

Anmälningar från företag, organisationer och övriga juridiska personer prövas endast om det gäller rätten till samtidigt bemötande, genmäle eller rättelse. MO prövar inte anmälningar från juridiska personer som riktas mot TV4, SVT, SR eller UR.

C. Tidpunkten

Anmälningar av publiceringar äldre än tre månader prövas endast om det föreligger särskilda skäl. [Tremånadersregeln](#) tillämpas strikt och en senare anmälan kan som regel endast tas upp till prövning om anmälaren har varit oförmögen att lämna in en anmälan i tid, t.ex. på grund av sjukdom eller traumatiserande upplevelser.

Publiceringen om en försvunnen

Sundsvalls Tidning publicerade ett flertal artiklar om en ung man som var försvunnen och eftersöktes i trakterna kring Sundsvall.

Tidningen namngav inte mannen och lämnade heller inga uppgifter som gjorde att de som inte redan kände till hans identitet kan kunde identifiera honom. Tidningen berättade i en artikel att mannen hade dömts för narkotikabrott vilket eventuellt kunde förklara hypotesen att han blivit kidnappad. I en av artiklarna länkade tidningen till organisationen. Missing Peoples webbplats där mannens namn och en bild på honom hade offentliggjorts.

MO skrev i sitt beslut att varje massmedium har ansvar för sina egna publiceringar.

Varje medium ansvarar dock för sina egna publiceringar. De bedömningar som har gjorts i det medieetiska systemet har därför utgått från att länkningar i sig inte medför ett utpekande. Detta även om den som tar del av länken kan söka sig fram till vem personen är. Utpekandet i det material som länkats till får alltså stå för det medium som faktiskt har gjort det. [Exp. nr. 72/2020](#)

MO återkom till fallet i sin [årsberättelse för 2020](#). Där förklarade MO att enligt principen att var och en endast ansvarar för sin publicering ”borde Sundsvalls Tidning inte ha fällt, eftersom tidningen inte namngav eller gav ledtrådar till identiteten”.

Trots det valde MO att kritisera tidningen. MO menade att genom att Missing People och ett antal rikstäckande medier hade offentliggjort mannens namn och i vissa fall publicerat en bild på honom, hade hans identitet blivit känd för en större krets. I årsberättelsen framgår att de riksmidier som MO syftar på i sitt beslut bland andra är Aftonbladet och Efterlyst.

”Den stora uppmärksamheten saken fått” innebar enligt MO att ”personer som inte känt till mannens bakgrund [därmed gavs] kunskap om skadande uppgifter för honom”. MO:s slutsats var att Sundsvalls Tidning ska klandras eftersom uppgifterna om den utpekades brottslighet saknade allmänintresse och att en större krets kunde koppla uppgifterna till mannen genom andra publiceringar och offentliggöranden.

MEN anslöt sig till MO:s bedömning. Tidningen ansågs inte ha tagit sitt publicistiska ansvar i och med att den hade underlåtit att ta hänsyn till hela den offentliggjorda bilden inför sin publicering.

Flera i sig oklanderliga publiceringar kan därmed leda till en publicitetsskada. MO betecknade beslutet som ”mycket ovanligt”.

Med beslutet i fallet med den försvunne mannen i Sundsvall som bakgrund är det möjligt att identifiera två möjliga nivåer, huvudmodeller, för det etiska ansvarsutkrävandet.

A) Det etiska ansvaret ska vara strikt och endast omfatta de publiceringar som utgivaren och dennes företrädare har godkänt. Länkar ska endast ses som en del av publiceringen vad själva länktextern beträffar, inte de uppgifter länken leder till.

B) Etiskt ansvar ska utöver den publicering som utgivaren och dennes företrädare har godkänt kunna utkrävas om publiceringen leder till en publicitetsskada på grund av vad andra har offentliggjort.

Med B) inställer sig en rad frågor om var gränserna ska dras för ansvarsutkrävandet.

Vilka publiceringar och offentliggöranden ska beaktas?

Ska ansvaret begränsas till publiceringar som omfattas av det medieetiska systemet? Alla publiceringar inom yttrandefrihetsgrundlagarnas tillämpningsområden? Myndigheters uttalanden och beslut som har offentliggjorts på myndigheternas webbplatser eller är tillgängliga i juridiska databaser? Hur ska man se på yttranden från föreningar, juridiska personers eller enskildas offentliggöranden på sociala medier?

Spridningsområdet

Ska det begränsas till publiceringar inom samma spridningsområde? Enbart publiceringar i Sverige eller även utländska medier? Ska artiklar på andra språk beaktas?

Sanningsprövning

I vad mån ska utgivaren pröva sanningshalten eller rimligheten i uppgifterna som andra har publicerat? Ska lika stor hänsyn tas till uppenbart osanna uppgifter och rykten som till rättsligt prövade omständigheter i t.ex. domar?

Tidsaspekten

Finns det en gräns för hur gamla publiceringar och offentliggöranden får vara för att utgivaren ska kunna bortse från dem?

MO och MEN

Undersökningsplikten för utgivaren innebär att MO måste klargöra vad utgivaren hade möjlighet att ta reda på inför publiceringen och vad av detta som borde ha beaktats. Vilka andra medieuppgifter har utgivaren negligerat och vilka har utgivaren missat? Vilka övriga offentliggöranden fanns och borde ha beaktats? Vidtog utgivaren tillräckliga efterforskningar inför publiceringen? Ytterst hamnar det på MEN att värdera inte bara utgivarens åtgärder utan även MO:s bedömning.

Beslutet i Sundsvallsfallet bör enligt MO uppfattas som att ”det finns anledning för en utgivare, inför publicering av känsligt material, att överväga hela den mediala bilden. Inte bara se till vad man själv väljer att publicera.”

En konsekvens av Sundsvallsbeslutet är att om två eller fler utgivare och/eller ett antal andra aktörer publicerar olika uppgifter som tillsammans leder till en publicitetsskada kan endast en av utgivarna/aktörerna klandras.

Eftersom en utgivares undersökningsplikt endast kan avse tiden före den egna publiceringen blir kronologin avgörande. Anta att Aftonbladets namnpublicering av den försvunne också vore föremål för prövning och att Aftonbladets publicering skedde efter Sundsvalls Tidnings publicering av uppgifterna om mannens tidigare brottslighet. Publicitetsskadan uppstår då först genom Aftonbladets publicering. Då borde ansvaret rimligen hamna på Aftonbladets utgivare, inte på utgivaren för Sundsvalls Tidning.

Att utsträcka ansvaret till att omfatta även vad andra har publicerat eller offentliggjort men undanta innehållet i klickbara länkar framstår som inkonsekvent.

Utöver själva länktextern som publiceras bör inte det som länken leder till inkluderas i ansvarsutkrävandet. Det som vid publiceringstillfället utgör en harmlös uppgift kan lika snabbt som drastiskt förvandlas till sin motsats. Det är orimligt att kräva att en utgivare kontinuerligt ska bevaka vad som publiceras och kontrollera innehållet i länkar.

Att utsträcka ansvaret till att utgivare förväntas pricka av vad intresseorganisationer, myndigheter och andra medier har offentliggjort är att utsträcka ansvaret för långt med tanke på de svåra gränsdragningar som beskrivits ovan.

Därtill vidgas etikprövningen till att omfatta inte bara vad som har publicerats utan också vad som föregått publiceringen. Har utgivaren uppfyllt sin undersökningsskyldighet och beaktat andras offentliggöranden?

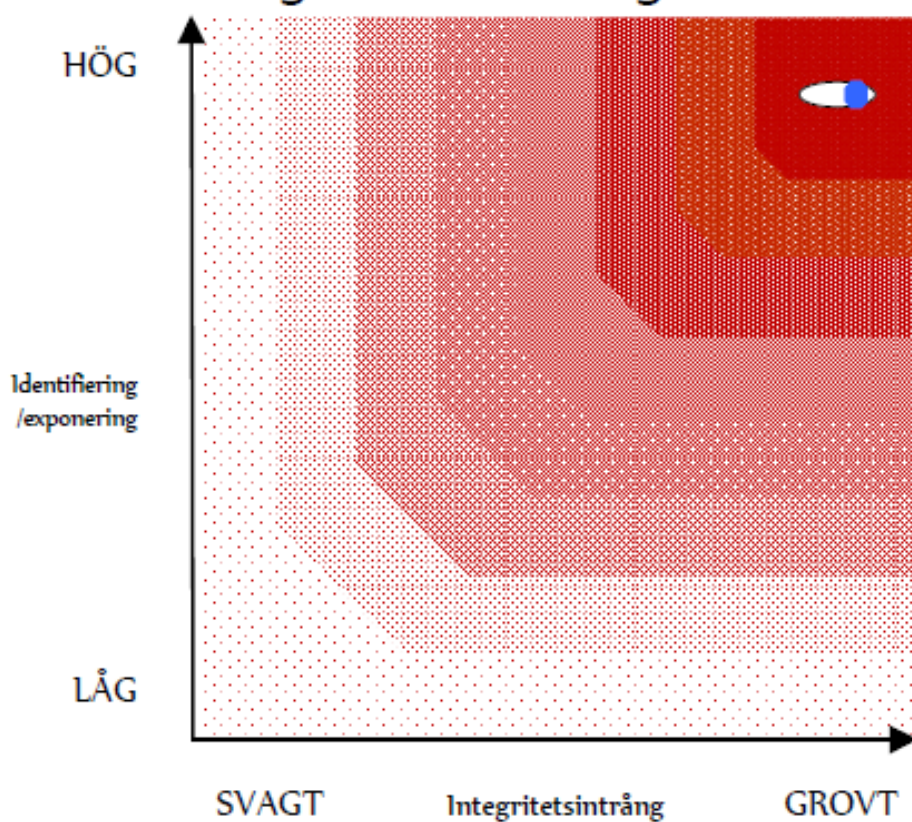
Ska undersökningsplikten formaliseras i linje med beslutet i Sundsvallsfallet bör den begränsas till publiceringar som sker inom medieetikens tillämpningsområde. Det innebär att det medieetiska systemet hålls samman och därmed tydligt avgränsas från andra offentliggöranden. En formalisering bör enligt min uppfattning undvikas, men ska den trots allt göras bör den innehålla en formulering som begränsar utgivarens undersökningsansvar till en schablonartad bedömning.

För diskussionens skull är här ett försök till formulering:

Inför en publicering förväntas utgivaren göra en övergripande, generell bedömning av kunskapsläget hos det egna mediets läsare, lyssnare och tittare. Ansvaret för att beakta andra offentliggöranden begränsas till publiceringar inom det medieetiska tillämpningsområdet och inom mediets spridningsområde.

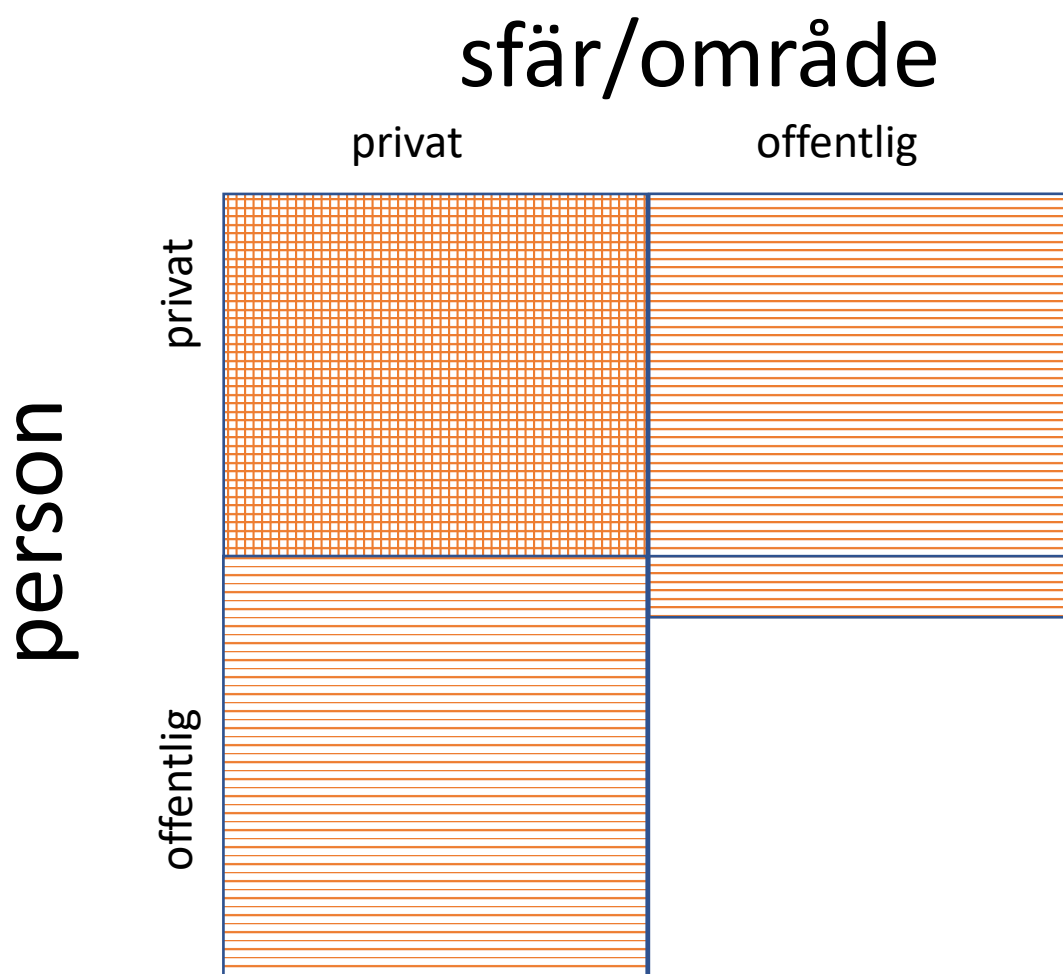
Nedanstående illustration är hämtad ur undertecknads bok, *Att publicera* (2019). Förhoppningsvis kan den vara till stöd vid medieetiska bedömningar.

Publicitetsskadans allvarlighet – förhållandet mellan identifiering och graden av integritetsintrång

Det vakande ögat får symbolisera de fall av publiceringar som har lett till allvarlig skada för den identifierade men trots allt varit försvarliga.

Nedanstående skiss kan vara till stöd vid medicetiska prövningar.

Skissen är framtagen av forskare vid Göteborgs Universitet. Ju tätare raster, desto starkare allmänintresse/samhällsintresse krävs för att en publicering ska anses försvarlig.